

ETNOGRAFOLOGIJA

Renata Vujnović
Etnografski muzej
58000 Split
Iza lože 1

UDK 39.001
Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper
Primljeno 1.XII.1993.

Što bi to bilo hrvatski rukopis? Valjalo bi istražiti u kojoj se mjeri danas podudaraju poimanja naroda i kulture kod političara i etnologa (sociologa itd.) - kao "predmeta rada" obojih. Što učiniti kada se vrši unifikacija sa svrhom postizanja "jedne i jedine" hrvatske kulture? Ako već historijski lomovi neminovno uništavaju dragocjene lokalne posebnosti, trebalo bi pustiti da se nedostajući dijelovi nadomjestite iznutra - prema vlastitim kriterijima prihvatljivosti.

Postoji li hrvatski rukopis, ili bi bilo uputnije pomoću daktiloskopije tražiti otisak prsta kao kôd!? Može li nas se samo prepoznati ili i iščitati, objasniti, pojmiti čak?

Etnologija (grafija) u Hrvata nalazi se, izgleda, između *Šta š ti meni poč' govorit', moja je baba ...* i *Etnologija se kao znanost nalazi u permanentnoj teorijskoj krizi. Kriza ove znanosti takvih je razmjera da dovodi u pitanje predmet etnologije, njene pristupe, metode, definicije, pa i samo njeno ime.*

U procjepu između "svi to znamo" i akademske bojazni o "krhkosti znanja" našao se predmet (!) istraživanja.

"Narod (je) etnički određen jezikom te duhovnim, materijalnim i socijalnim sklopom osobitosti i kulturnim elementima, koji ga razlikuju od drugih". Jesu li to "Hrvati i Hrvatice" ...?

"Narod kao politička-sociološka kategorija jedinica je koja je dosegla određeni prepoznatljiv stupanj razvitka". Je li to "pučanstvo" ...?

Croatia Croatiae

Smije li narod-pučanstvo sam/o odabrati kamo se svrstati? Pomažu li u tome npr. svojim ratnim nazivljem postrojbi: (urbani) *Žuti mravi* naspram (ruralnih) *Poskoka*?

Etnologija (zbog-uprkos) multidisciplinarnosti, pluta između ne-važnosti i važnosti; uvijek nadohvat ruke sve i pre-važnoj politici (ili tek politikanstvu). Stoga bi se u vremenima bremenitima (ili bogatima) raznim *najdo* isključivosti, trebalo utvrditi tko i kako ima pravo ubirati plodove iz vrta baštine.

Svaka stvar ovdje nosi poruku i nije nastala kao rezultat dokolice; dio je cjeline, uklapa se u susjedne komade na dodirnim točkama, prenosi kôd dalje u budućnost, čini mozaik potpunim i čitkim.

Segmenti toga mozaika poput ljudi su: rađaju se, traju i nestaju; skrivaju se iza drugih, mijenjaju nazive i namjene.

U današnjoj unifikaciji: preseljavanju i redizajniranju starih te uspostavi (ali ne i stvaranju) novih običaja sudjeluju i etnolozi - na neki način dajući vjerodostojnost željenoj izvornosti. Od njih se se često upravo zahtijeva preuzimanje posredničke uloge, čak i po cijenu da se patvorine proglašaju umotvorinama.¹

Unifikacija kulture je, čini se, neminovan proces vidljiv na svim razinama: od jezika i odijevanja, koji su najočitiiji elementi - pa zato i prvi na redu, do dubokih unutarnjih vrijednosnih stavova. Kako živimo u doba velikih obrata - promjene političkoga sustava a potom rata, ovakove su pojave zbijanja redova neizbježne a zabilježene u svim vremenima i narodima.

Trebalo bi možda pustiti da se što spontanije - ako je to u ratnome vihoru moguće, odvija i ne uticati *odozgo*, iako je to uz današnje svedostižne medije teže postići.²

Kako su "prvobitni sakupljači" rukotvorina bili privučeni nesvakidašnjim, tj. pribavljali su za zbirke samo lijepe predmete, do nas su iz ranijih razdoblja dospjeli samo visokoestetski primjerci koji stvaraju sliku blagdanskog odjevenih seljaka i bogatih trpeza, ne spominjući blato i surovost njihove svakodnevice.

Posrćući tako između ružičastih i sljepačkih naočala, još uvijek ne možemo (ili ne znamo) spoznati kako pisati Hrvatsku, ne snalazeći se u obilju mogućega - u ovome je času naša sposobnost promišljanja ispod razine zahtijevnosti ovoga vremena i prostora, često puna kiča i patetike i stoga nam se ne može *dogoditi* da nas prepoznaju (poput nekih drugih malih naroda) u dvije riječi: po klompama i vjetrenjačama ili po čipki i vitezovima, npr.

Kao da smo stalno negdje između crkve i politike, a prazni sebe. Partikularizirajuća zavičajna etnologija, armirana traženjem sličnosti (ne i razlika) kod bratstveno-jedinstvenih naroda, dovela je do toga da su pojedine faze puta hrvatskoga naroda preskočene i zagubljene, a neobnovive su.

Zahuktalost današnjice, potencirana ratom, čini da jedva stignemo pratiti i bilježiti, a nestaju tisućljetni prežitelji i utapaju se u mjehurićima *Coca-Cole* u tetoviranoj ruci prognanice iz srednje Bosne.

Stoga nemamo pravo na lokalpatriotski izolacionizam koji posjeduje gubitak vrijednoga nasljedstva, bez obzira što je ono nastalo nama čak i nedokučivim odabirom i usvajanjem kulturnih elemenata.³

Ostali smo dužni zabilježiti toliko toga, obraditi i pojasniti - a vremena za osvrtnje nema jer se tkivo života mijenja neuhvatljivo brzo.

Kako, dakle najuspješnije prebroditi skliski teren između općenacionalnoga i zavičajnog, kako ga amalgamirati, a da se ne dobije neki nepostojeći prosjek, nešto treće, nepostojeće? Nadalje, sve dodatno otežava i jedna od konstanti na civilizacijskoj razdjelnici srednjeeuropskoga i balkanskog prostora, a to je kontinuitet

tragedije koji stvara tragediju kontinuiteta. Ne bi bilo uputno da se danas sve prelije glazurom općehrvatske političke pomirbe iz 1990. godine, tim prije što bi u pravljenu smjese sudjelovali samozvani stručnjaci, uključujući i akademike koji svoje pučanstvo oslovljavaju i doživljavaju kao "ljudi i žene", a žene se dijele na Majke i one drug(orazredn)e.

***

Kako je razvoj svake jedinice sažetak razvitka njezine vrste, tako se sve urođene i stečene negativnosti, te neshvaćanja ove znanosti u cijelosti, odražavaju i u radu Etnografskog muzeja u Splitu - iznutra kod svih generacija kustosa, i izvana u gradu - od doba Austrougarske, preko SFRJ, sve do danas.

Možda bismo se mogli zapitati kako to da su drugi mali narodi u okviru istih država napravili više od nas na polju nacionalne etnologije; jesmo li si sami krivi?

Jesu li lokalne "strukture" znale rangirati vrijednosti i prioritete na pravi način, ili se radilo o *Margaritas ante porcos*, pa je tako nogomet npr. bio važniji - u vremenu kada se je moglo popraviti ovu situaciju.

Tradicijska kultura gotovo cijeloga hrvatskoga prostora doslovce trune usred grada ("nima Splita do Splita"), raspršena na 4 mjesta sa 4-struko premalo prostora, dok se (Vele)sajam naše taštine - u uzaludnome pokušaju dosizanja Metropole širi u tzv. Muzejskome prostoru (!), a Etnografskom muzeju neophodni park pripada skitnicama. Moguće je to čak i razumjeti - ali ne i prihvatiti.

Kriva procjena učinjena 80-ih godina, davanjem toga prostora neprikladnome korisniku se ne ispravlja; a možda smo pred još većom greškom.

Izgleda, da se povijest ni ovoga puta nije pokazala dobrom učiteljicom.⁴

BILJEŠKE

1. Običaji i blagdani koji su u Hrvata održavani samo regionalno dižu se na razinu općenarodnih i općeopželjnih (ako ne i obaveznih), *Valentinovo* npr.; bilo bi zanimljivo istražiti u kojoj je mjeri komercijalizirani *Dan zaljubljenih* nadomjestak za *Dan žena* - oba su naglasak stavljala na pažnju prema ženskome dijelu populacije, a datum je bliz. Novosmišljeni *Dan kruha*, promoviran od Predsjednika samog, druga je vrst općepraznika, a širi se putem proglašenja od vrtića i škola do pučkih fešti po ulicama i ocjenskoga uređenja izloga "na zadanu temu". Djed Božićnjak, koga je "prvi biskup crkve u Hrvata", izopćio, već je uspio istisnuti Dida Mraza, izluđujući polaznike vrtića, koji mogu shvatiti samo logična objašnjenja. Moglo bi se reći da osim općekršćanskih (dakle religijskih) Uskrsa i Božića, svoga općeg a posvema narodnoga blagdana niti nemamo.

2. Jedan od primjera postupne unutarnje unifikacije je i kraj oko Požege. Kako je u tome dijelu Slavonije nakon 1945. godine ostalo prazno dosta njemačkih sela, došlo je do intenzivne kolonizacije uglavnom hrvatskoga življa iz Hercegovine, a potom i Bosne. Oni su se načinom života relativno brzo prilagodili ("Bosanci" su dulje zadržali svoju odjeću), a "zajednički jezik" u govoru i doseljenika i starosjedila-

ca je kod srednje i mlade generacije književni jezik škole, TV i novina, dok starci svih grupacija čuvaju svoje lokalne govore. Možda bi ovakovi primjeri mogli poučiti razne savjetnike i promičbene stručnjake da se neke stvari ne trebaju rješavati u njihovim kabinetima, a nauštrb svima i svemu.

3. Ovu bilješku iznosim kao glasno razmišljanje o jednom zanimljivom detalju koji bi se možda mogao smatrati zatvaranjem kruga: (H)Istrijani su se jako bunili da će im sunarodnjaci iz srednje Bosne poremetiti strukturu (sniziti razinu?); bojeći se možda "divljih tetoviranih" ljudi, ne znaju da je ta oznaka duhovno-socijalne kulture iz istoga razdoblja i istoga kruga naroda kao i naziv njihove regije, te da je i jedno i drugo prihvaćeno i zadržalo se tek nedokučivim strujanjima vremena.

4. → Godine 1910., kada je etnografska zbirka Škole počela funkcionirati kao muzej, osnivač moli od vlade u Beču stalnu financijsku pomoć, ali se to od *Ministarstva* uvjetuje i stalnim sufinanciranjem Dalmatinskoga sabora. Stalno financiranje ipak nije riješeno, iako se daju sredstva za otkup zbirki.

→ Godine 1913. Pokrajinski muzej za narodni obrt i umjetnost posjeduje blizu 5000 predmeta, da bi 1919. godine Pokrajinska vlada za Dalmaciju dala Školi i Muzeju zgradu Poljoprivredne škole, u kojoj se etnografska izložba *proširuje u nekoliko soba!*?

→ Općina grada Splita preuzima Muzej u svoju nadležnost 1923. godine, a Banovina primorska davala je redovitu dotaciju. Tada se odlučilo da se Muzej smjesti u staru gradsku Vijećnicu na Pjaci.

→ Muzej je silno obogatio svoje kolekcije, pa je već *prije drugog svjetskog rata zgrada postala pretijesna*. Nedostatak depoa, radnih prostora, a i premali izložbeni prostor osjeća se godinama.

→ Nakon rata dobiven je mali prostor u susjednoj zgradi, za spremanje predmeta. Useljavanjem stanara, tzv. depo je prepolovljen, a status quo traje do danas. Povećanje kadra potrebuje i radne prostorije, pa su lokacije dodatnih soba izvan zgrade često mijenjane. Kako su zbirke količinom stalno rasle, situacija se sve više pogoršavala.

→ Financiranje Muzeja ponovo prelazi u novu nadležnost: 1947. to je Ministarstvo prosvjete NR Hrvatske, 1948. Oblasni odbor za Dalmaciju.

→ Tadašnja se ravnateljica neprekidno morala boriti s obnovom i bitnim popravcima (prokišnjavanje, električne instalacije), s obradom i zaštitom eksponata bez restauratorskog osoblja - *te sa raznim institucijama, čije su se proslave održavale u prizemnoj dvorani!* Tek je s naporom uspjela prekinuti praksu da se za političke svečanosti prazni dvorana i da se *eksponati poklanjaju zaslužnim drugovima i drugaricama*.

→ Nastojanja za dobijanje neophodne nove zgrade i osnivanje etno-parka 1960-ih godina ostaju bez rezultata.

→ Početkom 1990-ih, nakon više od 80 godina opstojanja, Muzej se nije puno pomakao naprijed. Posvemašnje nerazumijevanje iz godine u godinu ubrzava propadanje materijala, pohranjena na krajnje neodgovarajući način, bez mogućnosti tehničke obrade i zaštite.

- Automobil iz 1969. godine, kupljen sredstvima koja su kustosi zaradili na snimanju jedne TV serije, u raspadu je. Kako Općina - financijer 1990. smatra da nije obavezna nabaviti novo vozilo, Etnografski muzej u Splitu je jedina ustanova ovako široka polja rada (Dalmacija) a bez mogućnosti neophodna vlastita transporta!
- Podaci o konstantnoj marginalizaciji su iz Arhive Etnografskog muzeja, a uzeti su kao ilustracija iste ili slične situacije danas.

IZVORI I LITERATURA

- Arhiv*, Etnografski muzej, Split
- Belaj, Vitomir: Plaidoyer za etnologiju kao historijsku znanost o etničkim skupinama, *Studia ethnologica*, vol. 1, Zagreb, 1989
- Braica, Silvio: Običaj i kriza, *Etnološka tribina 13*, Zagreb, 1990
- Čapo, Jasna: Hrvatska etnologija, znanost o narodu ili o kulturi?, *Studia ethnologica*, vol. 3, Zagreb, 1991
- Koludrović, Aida: Problemi prostora u Etnografskome muzeja u Splitu, *Muzeji 8*, Zagreb, 1953
- Lofgren, Olaf: The Nationalization of Culture Constructing Swedishness, *Studia ethnologica*, vol. 3, Zagreb, 1991
- Tončić, Kamilo: Pokrajinski muzej za narodni obrt i umjetnost, *Koledar*, Split, 1913.
- Roca, Stjepan: Narodni muzej u Splitu, *Pučka prosvjeta*, br. 7, Split, 1922

ETHNOGRAPHOLOGY

(Summary)

What is that should be considered as the Croatian handwriting? The research should be pursued on the degree of correspondance in the comprehension of such notions as people and culture, as their "subject matter", by politicians, ethnologists, sociologists, etc. What should be done in the circumstances of a unification aiming to "the one and the only" Croatian culture? Historical breakups unavoidably destroying the invaluable local particularities, the missing parts should be allowed to replace from inside - according to own particular acceptability criteria.

(Translated by "Globus")